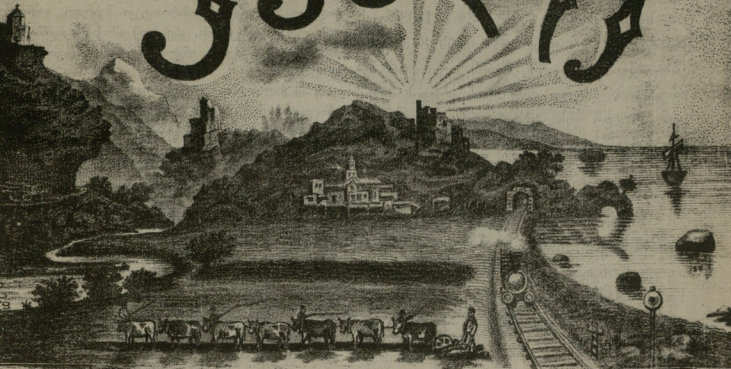

საქართველო

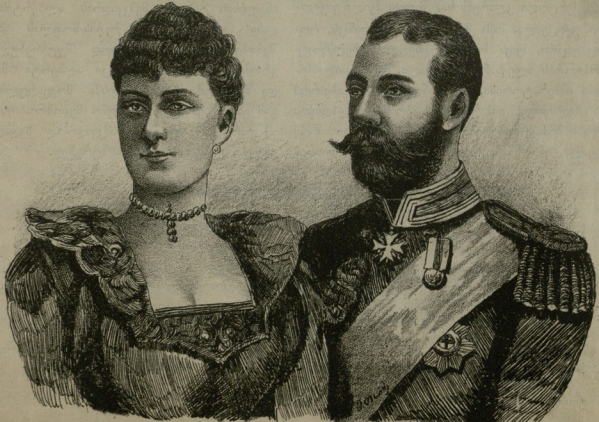
სამეცნიერო და სალიბერატორო ნახატებიანი გაზეთი. გამოდის უოქველ კვირადღეს.

№ 24.

ივნისი 13, 1893 წ.

№ 24.

შინაარსი: — ინგლისის მემკვიდრე გიორგი ჰერცოლი იორკისა და მისი მეუღლე ვიკტორია მარია-ტეკი. — მწარე ფიქტები, ლექსი დეტე მებრელისა. — თაფიკამიები, ზღაპარი გორისელისა. — ფიჭოი კახეთზე, ახალგაზდა ქართველისა. — გოდება იერემიასი, ლექსი რ. საჯავახოელისა. — მეფე ალექსანდრე იმერეთისა და მეუღლე მისი ნესტან-დარეჯანი გ. წერეთლისა. — გაზაფხული, ლექსი რ. საჯავახოელისა. — სამეურნეო საცდელი სადგურები გ. გველესიანისა. — კრიტიკა და ბიბლიოგრაფია თ. ზუსკიევიძისა. — ბატონებმა არ დაიწუნეს, მოთხრობა ანასტასია ერისთვისა.

სამეცნიერო და სალიტერატურო გაზეთი

„კვალნი“

ხელის მოწერა „კვალნი“ ამ 1893 წელს განიკრძობა წლიურად და ღირს 8 მანეთი. ვისაც შეორე ნახევარი წლის ფული არ შეძოუტანია, ვთხოვთ დანაქართნ ფულის შემოტანა. ხოლო ვისაც ჰსურს განუთის ახლად დასარება ნახევარი წლით დამდევის ივლისის თვიდან, უძორნილესად ვთხოვთ მათ ღრით შეკავტუბინონ.

განუთი ნახევარი წლით ღირს კავხავუნი—4 მანეთი, სანძი თვით—2 მანეთი, ორითვით—1 მანეთი და 50 კ., ერთი თვით—1 მან. აღრესის კამოცვლად ღირს 60 კ.

ინგლისის მემკვიდრე ეიორგი, ჰერსოლი იორკისა

და

მისა მუდღე ვაქტორია-მარია-ტეკი.

ღიდი ხანი არ არის მას აქეთ, რაც მემკვიდრე ინგლისის დედოფლისა პრინცი ალბერტი, ჰერსოლი კლარენსისა, შეილი-შეილი ვიქტორიასი, მიიკვალა. მამა მისს, ვალისს პრინცს, როგორც ვიცით, ჰყავს სულ-კლრთხეულის ხელმწიფე-იმპერატორის ალექსანდრე II ქალი, და კეთილ-მსახურისა იმპერატორისა, ალექსანდრე III-სი, ასე რომ ჩენნი ხელმწიფე იმპერატორი პრინცის ვალისის შეილიებს ბიძად მოხედება. ალბერტი პრინცი რომ მიიკვალა, ინგლისის ტახტის მემკვიდრედ აღიარეს

მისი უმცროსი ძმა გიორგი, პრინცი იორკისა. პრინცესა ვიქტორია მარია-ტეკისა პირველად იყო დანიშნული ალბერტზედ და ახლა, როდესაც მამა მისი გადაიკვალა, ვიქტორია-მარია-ტეკი შეირთო გიორგიმ, იორკის ჰერსოლმა, ასე რომ ამ ქალს მაინც არ ასიკლდა მომავალში ინგლისის სახელმწიფოს დედოფლობა.

ამ ქალის მამა იყო შეილი გერმანიის პრინცის ჰერცოლის ალექსანდრე ვირტემბერგელისა და ერქვა სახელად ჰერცოლი ფრანცი-ტეკი. 1866 წელს იმან შეირთო ინგლისის პრინცესა, ნათესავი ვიქტორია დედოფლისა. მას აქეთ გრაფი ტეკი გადაესახლა ინგლისს სახეობრებლად და შეირიცხა ვიქტორია დედოფლის სახლობის წევრად. ამ გრაფს ცოლა სამი ვაჟი და ერთი ქალი მარია. აი, ეს ქალი შეიქნა ჯერ ალბერტი პრინცის დანიშნული და მის სიყვილის შემდეგ ვახდა მუდღედ მისის ძმისა და ახლა ინგლისის ტახტის მემკვიდრისა გიორგისა. ეს ქალი მეტად ლამაზი და ჰკვიანია თურმე. ყმაწვილობიდანვე მიიპყრა ამ ქალმა მოხუცის დედოფლის ვიქტორიის ყურადღება, რომელსაც თურმე მეტად უყვარდა. იგი მისის ქკრიალა ხასიათის გულისთვის მას აქეთ დიდი და პატარა ამ ქალს ეძახოდა სასიყვარულო სახელს „შენიერ მაას“. ამ ქალის სიყვარული ღრმად ჩაუყარდა გულში ყმაწვილობიდანვე გიორგის, იორკის პრინცს; მაგრამ ერას ახმელდა, რადგან იგი შეიქნა დანიშნული უფროსის ძმის, ინგლისის ტახტის მემკვიდრის ალბერტის მიერ. დახე განგებას და წუთის-სოფლის ბრუნვას! შემთხვევა იორი საიდუმლოდ შეყვარებული მაინც ერთმანეთს ახედრდა. პრინცი ალბერტი მიიკვალა და შეწინებმა მაიამ და მისმა მოყვარულმა გიორგიმ გადახევის ხელი საუყუნო მეგობრობისათვის და ამ ღირსეულს არსებებს სამკვიდროდ ხედად უპირველესი ტახტი დედამიწის ზურგზედ.

მწარე ფიქრები

მელაე ჩემი სული შეიპყრო სევდამ, კვლავ შხამნაღველით ანეცსო გული და კვლავ ესტირი მე ცხარი ცრემლითა, მწარე ფიქრებით გარემოცული;

ჩემს გვერდითა კი, ცალს კედელს იქით, ფორტეპიანოს ისმის გრიალი;

ისმის სიმღერა ქალთა და ვაჟთა, ისმის სიცილი, ცეკვა, ხრიალი...

რა ახარებს მათ, ან მე რად ესწუხვარ? ნუ თუ იქ ყველა ბედნიერია და მე კი... მე კი უბედური ვარ, მარად ცრემლის ღერა ჩემი ხედრია?

მერე რითი ვარ მე უბედური და ისინი კი ბედნიერები?

განა ჩვენ ყველა ერთ ღროს არ ვცხოვრებთ, ერთის ქვეყნისა არ ვართ შეიღლები?...

მაშ, რით ვირჩევით .. თუ მე ავად ვარ და დღეს, თუ ხვალე სიკვდილი მეღოს, განა ისინი უკვდავებია, ყველას ეგვე ბედი არ ელის?

და მერეც ჩემი ავადყოფნა განა შედეგი არ არის ჩემის შხამ-ნადელით სახეე მწარე სიცოცხლის, უიმედობის, სულის დაქმვის?

აბა, შესრულდეს, რაც სულს სწყურია, რის ნატვრასაცა ვიკლავ მე გულში, თუ ვიქნე ავად, თუ სიხარულით არ ჩავერია მეც მათს ფერხულში!...

მაგრამ იქნება, მათ საწადელი აღარა აქეთ-რა, არას ნატვრამენ; იქნება ყველა მათი სურვილი აღსრულებიან და, ჰა, ჰხარობენ?...

მეც ამას ვწუხვარ, ამასა ესტირი, ეს მიზნავს სულს და მიკლავს გულსა, ეს მიკიდებს ცეცხლს ჯოჯოხეთისას და წელულზედ კიდევ მიმატებს წყურულსა,

რომ მაშინ, როცა სიკვდილის პირად მიმდგარა ჩემი დედა-მშობელი და შეველასა გეთხოვს, ენით კი არა, ცრემლიან თვალთა ჩვენკენ მპყრობელი;

როდესაც ჩემი უნტროსი ძმები საზარ წყვილადში იმყოფებიან; როცა მათ სცივათ, ჰშიათ, სწყურიათ, თუმც ჰირის ოფლში იწურებიან,

ჩემ, თუ კი ჩემი კუჭი გავიძღვთ, მსწრაფლ გვეგაწყვდება საუყველადური და ვეკევათ, ვმღვრით, თითქო არ გვექონდეს მეტი საჯაერო აღარაფერი;

თითქო ჩემ ეცყოთ მთეარისა მკვიდრნი და არა ჩვენის საქართველოსი, ერთ ღროს ძლიერის, სახელ-განთქმულის, . . .

ღუტუ მეგრელი.

თავიქამიები

(ზღაპარი)

ყო ერთი ქვეყანა. უსხოვრის ღროიდან ცხოვრებდა იქ ერთი ახირებულო თვისების ერი, რომელსაც სახელად „თავიქამია“ ერქვა. ამ სახელს იმიტომ ეძახდნენ იმ ხალხსა, რომ ვარეულსა და შინაურს თანასწორად ებრძოდა: ან ვარეუმე მტერი ელეტდა მათ, ან შინაობაში ერთმანეთს ელეტდნენ. ამის გამო „თავიქამიების“ ქვეყანა თუ-მცა ბუნებითაც მდიდარი იყო, ჰავითაც შევნიერი, ნიდავაც ძალიან მომცემი; მაგრამ მაინც იმათ გავრავლებას არა ეშველარა, ადამის წლიდან იმათს ზოცებს არ ემატებოდა. არც იყენენ იმდენად ცოტა, რომ ვარეუმე მტერს ერთბაშით ვაგვსრისა ისინი და მათი შევნიერი მიწა-წყალი დაერჩინა, არც ისე ბევრი, რომ მეზობლები თვითონ ჩაეკლავა. ისინი იყვენ მუდამ ცხოვრების ვაი-ვაგლახში: ხან გარეთ ჩხუბობდნენ და ტყავი სძერებოდათ, ხან შინ ერთმანეთს ტყავს აძრობდნენ. ბოლოს დაუდგა იმათაც შეიდობიანი ღრო. ვარეუმე მაწუხებელი მტრები ჩამოეცალა და შინაც ერთმანეთს იმდენს ევლარას უბედადვენ.

აი, როგორ მოხდა ეს ამბავი. „თავიქამია“-ს ქვეყანაში იყო ერთი უზარმაზარი ქელი, რომლის წვერი, ამბობდნენ, ცასა ხერეტს და იქ იმალებოთ, რადგან მისი წვერი ადამიანს არ ენახა. ამ ქელს ეძახდნენ ღვეთ-საენანს. იქ იყო ერთი გამოქეპებული, სადაც უსხოვრის ღროიდან ერთი განყენებული ბერი იღვდა და წმინდა ცხოვრების გამო უკვდავებას აქონდა მინიჭებული. ის იკვებებოდა მხოლოდ ტბილი სუნენულებით, რომელთა ალიდა ზეცას ყოველნაირი ხილის ნაუტკვენის დაწვითა. ამიტომაც თვით „თავიქამიებს“ ჩვეულებათ ჰქონდათ, ყოველ-გვარი ხილის ნაუტკვენის უსათუოდ ცეცხლში უნდა ეყარათ. ეინც ამას არ იზამდა, თავი წაწყმენდილად მიიჩნდა, რადგან ეგონა, თავის კერძს დააკლებდა იმ წმინდა კაცს, რომლის მადლითაც „თავიქამიები“ ცხოვრებდნენ ქვეყანაზედ.

იმ უკვდავ ბერის სახელად ერქვა მთის სული და მას მემკვიდრეობით ჰქონდა ვადმოცემული ღვთის მცენება თვრამეტ მუხლად გაყოფილი:

1. ყოველსავე მოგიტეებს ღმერთი, გარდა ძმის ორგულობისა.
2. ყოველსავე მოგიტეებს ღმერთი, გარდა ქვეყნის ორგულობისა.

3. ყოველსავე მოგიტევებს ლმერთი, გარდა ცილის-წამებისა.
 4. ყოველსავე მოგიტევებს ლმერთი, გარდა მამაპაბთ ანდერძის შეცვლისა.
 5. ყოველსავე მოგიტევებს ლმერთი, გარდა ძალ-მოპირებობისა.
 6. ყოველსავე მოგიტევებს ლმერთი, გარდა შენი ძელი ხატების დაეწყებისა.
 7. ყოველსავე მოგიტევებს ლმერთი, გარდა შენი სამლოცველოს გაოხრებისა.
 8. ყოველსავე მოგიტევებს ლმერთი, გარდა შენის სამწყსოს თედანებებისა.
 9. ყოველსავე მოგიტევებს ლმერთი, გარდა მოძღვრის ვადარჯულებისა.
 10. ყოველსავე მოგიტევებს ლმერთი, გარდა უმცირის-უფროსობის უპატიეცემულობისა.
 11. ყოველსავე მოგიტევებს ლმერთი, გარდა უმეცართა თევ-გასულობისა.
 12. ყოველსავე მოგიტევებს ლმერთი, გარდა ბრიყვთა და უგბილთა მიერ დროშის წარტაცებისა.
 13. ყოველსავე მოგიტევებს ლმერთი, გარდა ერობის წმინდა-წმინდათა წაბილწვისა.
 14. ყოველსავე მოგიტევებს ლმერთი, გარდა მუქათა, მრუშთა და გაუმაძღართა მართალს კაცზე გამოსიყვისა.
 15. ყოველსავე მოგიტევებს ლმერთი, გარდა ჯაგიდან და ჩირვიდან ქების სროლისა.
 16. ყოველსავე მოგიტევებს ლმერთი, გარდა თავის ვალმერთებისა.
 17. ყოველსავე მოგიტევებს ლმერთი, გარდა კუქის მაძღრობით განების დაბრმავებისა.
 18. ყოველსავე მოგიტევებს ლმერთი, გარდა ყველა ზემოხსენებულთა მცნებათა ერთიანად შერყევისა და დაეწყებისა.
- გაედა რამდენიმე საუკუნე, რამდენიმე ათასი წელი და წმინდა კაცი არ მოშორებია თავის სენაკს დევთ-საიანეში. ამ ხნის განმავლობაში, მართალია, თითოეულს ზემოთ მოყვანილ მცნებას არღვევდნენ „თავიკამიების“, მაგრამ მაგიერთა ყველა თვრამეტი მცნება ერთად არაადგეს არ დაეწყოთ და დევთ-საიანის წმინდა მოხუცი თავისი მადლით ნიადგ იქ იდგა ამ ხალხის დარაჯად. მაგრამ „თავიკამიებში“ მომძლავრდა ბოროტება. ისინი თანდათან მეტ მცნებებს არღვევდნენ ერთად ლეთისგან მოცემულს და დევთ-საიანის „მთისსულს“ თან-და-თან უფრო ღ უფრო უმნიელდებოდა ლეთის წინაშე ამ უჯერო ხალხის დფარეა. ბო-

ლოს გაიჩინეს „თავიკამიებმა“ ლმერთი, ყველა მცნებები ერთად დაარღვიეს, დაიეწყეს ყოველნაირი თავის ჩეულები და ამის გამო წმინდა „მთისსულიც“ გაპქრა. იმის მაგიერად დევთ-საიანეში დაიბუდა ერთმა საკვირველმა ფრინველმა, რომელსაც კლანჭები ჰქონდა ლომისა, ხოლო ფრთები და ნისკარტი არწივისა. მან იბარტყა დევთ-საიანეში „თავიკამიები“ სარჩოდ გაიჩინა. მაგრამ ამ საკვირველსულიერს ჩეულება არ ჰქონდა, თვითონ შეზგბოდა ან კლანჭით, ან ნისკარტით და სისხლი გაედინა რომლისამე „თავიკამისთვის“. ის იყო დევთ-საიანეში მკვიდრად ჩაბუდებული და უტკეროდა „თავიკამიების“ ყოფა-ცხოვრებას. იმან კარგათ იტოვდა, რომ ამით ლმერთი ჰყვდათ გამწყურალი, ლეთის მცნებანი დაეწყებოდათ, წმინდა „მთისსული“ გაქცევადათ და შექმნილიყვენ მხებერალი მის უცნაურის ფრინველისა, რომლისათვისაც იგინი ლმერთის სარჩოდ მიენიჭებია. სანამდის „თავიკამიები“ ერთმანეთში ჩხუბს არ მოახდენდნენ და ერთმანეთს სისხლს არ გაადენდნენ, მანამდის უცნაური ფრინველი არც ერთს მათგანს არას აენებდა. მაგრამ როგორც კი დაინახებდა მათგანში ვისმე სისხლ გადენილს, მხოლოდ მაშინ მიჰქონდა კლანჭებით უცნაურს ფრინველს იგი თავის ბარტყების გამოასაყებად.

„თავიკამიებსაც“ საკვირველი ჩეულები ჰქონდათ. ისინი განსაკუთრებით თავის მოხუცებულებს ვერ ჰგუზოდნენ, ასე რომ ყოველს ურთიერთს ბრძოლაში ახალგაზღობის მსხვერპლად მოხუცებულები ჰხდებოდნენ. პირველად იმათ გასდინდებოდათ სისხლი და ისინიც ჰხდებოდნენ უცნაურის მშათ-საიანის ფრინველის ბარტყების ლუქმა.

ამის გამო ამ ქვეყანაში აღარც სიბრძნეს, აღარც გამოცდილებას და აღარც გონებას პატიეთ აღარ ჰქონდა. ყველანი მხოლოდ გულისთქმით იყვენ გამსჭვალულნი და გულის-თქმით მოქმედებდნენ. ხალხს უუგუნურენი, უუბოროტენი მართავდნენ. იმათ დარჩენილათ ხელსამძღვანელოდ მხოლოდ ერთი მცნება, ისიც ერთი მოხუცებულის ბრძენისგან მათ კჳუს სასწავლებლად დატოვებული: „ასეთი გოდარი დასწინით, თქვენ შეილებსაც გამოადგესო“.

გორისელი

(შემდეგი იქნება)

უ ქ ი რ ი კ ა ნ ხ მ ი შ ი

(დასასრული *)

ახეთის ხალხის სიღარიბის მიზეზნი არიან:
 ა) თვით მდიდარი ბუნება, ბერი და უხვი მიწები, როგორც მეტად კეთილი დედა, რომელმაც გაზარმაყა თავის შვილები. ბ) სეტყვა, რომელიც ხშირად არის აქ, უფუჭებს ღვინის მოსავალს და დიდ ზარალს აძლევს. გ) უგზობა და თბილისის სიშორე, რომლის გამო გლეხის ნაშრომი ჰხდება ძალა-უნებურად ჩარჩის ლუკმად. დ) თავდაზნაურობის და ლეკობის გავლენა მეტად ძლიერი ყოფილა აქ. გლეხები შემინებულთა, დამფრთხალი, უგუნური, ემორჩილება თავის ხედვებს, უსიტყუოდ ემონება ყოველსავე მდიდარს და უსამართლობას და ისრე შეჩვევია ამ ავადმყოფობას, ამ შხამს, რომ არ სურს და არ ესმის, თუ როგორ გამოვიდეს ამ ცუდი მდგომარეობიდან, თუმცა ამასთან მას აქვს კარგი თვისებანიც, მაგ. გულ-კეთილობა, სიმტკიცე, პურადობა, გულ-მართლობა და სხვ. ე) გლეხობას არა აქვს თითქმის თავის საკუთარი მიწა, რომელიც ან ხაზინისა, ან ბატონის არ იყოს. ამისთვის გლეხს არ სწამს, თუ ის მისი საკუთრებაა. არ უყვარს იგი. ის სხვისია და თითონ სხვისი მუშაა. თავის ოფლის ნაშოენი რაოდენიმე ნაწილი უნდა წაიღოს სხვამ. გული უტყდება, ეცემა ზნობით, ზარმაცდება; ის არ უფლის მიწას, როგორც ნამდვილი პატრონი; ის ცდილობს დაღალოს იგი, მას არ უნდა გააუმჯობესოს ზნა-თესვა და სხვ. (გვეყვებოდა გარტო-კახეთშიაც და მთელს ქართლშიაც.) და ეს ყველაფერი ჩემის აზრით და სხვა ჩემზედ უკეთესი კაცების აზრითაც იმის შედეგია, რომ მიწა სახაზინოა და საერთო, და საკუთრად კი არა აქვს გლეხს. ამას მიაქცია ამ ბოლო დროს ყურადღება რუსეთის მართებლობამაც და ევანგებ, შემოადლოს რაიმე ცელოლება.

რთი წაიდა იმერეთის გლეხობა წინ? მათ ბერი მიწები ჰქონდათ საკუთარი, რადგან შეიხსნენ ბატონებიდან. მათ ამ გვარად მოუმატეს მხნობა, მოუმატეს შრომა და მეცადინობა, გააუმჯობესეს მუშაობა, შეიკადრეს და ახლოც ყოველმან თანდათან მამულებს ნაბატონებიდან. ამ ოცდაათი წლის წინად იმერლები იდგნენ კახელებზე ბევრად უკან და იყვნენ მეტად დატყანი. ახლა კი სულ სხვაა. კახელებს ბევრად აჯობებს ამათ, თუმცა კახეთში მიწა უფრო მომცემია და უფრო იაფი და იმერეთში კი მიწაც ნაკლებია და ერთი ზუთად და ათად ძვირი.

*) იხილეთ „კვალი“-ს მე-23 №-რი.

მაგრამ ამ ნაირი ცელილება მოხდა მით, რომ იქ, იმერეთში გლეხობას მიწა საკუთარი აქვს და აქ კი ქართლ-კახეთში სახაზინოა და საბალო. ამასვე ამტკიცებს ბარონ ნიკოლაი თავის საყურადღებო წერილებში.

თავი და თავი სიღარიბის მიზეზი არის ხალხის უგუნურობა, უფიცობა, მურწინეობის და მრევლულობის არ ცოდნა. (ეს სენი საყოველთაო მთელს საქართველოშია.)

თუმცა სკოლების საქმე ჩვენში ჯერ-ჯერობით მიდის გვიანიდან და თუმცა ყმაწვილები წერა-კითხვას მაინც სწავლობენ შიგ (და ეს დიდი სარგებლობაა), მაგრამ ეს სკოლები მაინც ვერ აკმაყოფილებს თავის დაწესებულებას.

შიგ ნასწავლ ყმაწვილებს აღარ მოსწონთ მამების შავი მუშაობა, არ სურთ იშრომონ ისრე ძველებურად, როგორც ისინი შრომობენ, და გაუმჯობესება კი არ შეუძლიათ, რადგან არა აქვს საჭირო ცოდნა. ამისთვის მათ ეკარგებათ ხალხის მუშაობაზედ, ზარმაცდებიან, ეცემათ ზნობით, ჩამოდან დაბა ქალაქებში, დახეტებებიან ტყეებში, ან მიყოფენ ხელს წერილობან ეპიკრობას და ხელზედ საშხაზურს, ეს მოვლენა შეინიშნენ თვით გლეხებმაც და სამწუხაროდ ვე მოვლენა შეგინიშნენ სხვათა შორის მცა.

ამისათვის ჩვენი სკოლები თუმცა გვასწავლიან წერა-კითხვას; მაგრამ მასთან თითქმის მეტი ზარალიც მოაქვთ. გვაშორებენ და იწვევენ მხნე ახალგაზრდობას დაბა-ქალაქებისკენ.

თუმცა შესანიშნავი საფარვეთის მწერალი რუსისა ამბობს, რომ „აღლზრად არის ხელდონება, რომელიც ქმნის ნამდვილ კაცსაო“; მაგრამ საუბედუროდ ჩვენი ერთი და ორ-კლასიანი სკოლები არ იძლევიან ამ გვარს აღზრდას. მაშ რა ეჭირება სოფელს? სოფელს უნდა იმ გვარი ელემენტალური და სპეციალური, ანუ სამეურნეო და ტექნიკური სასწავლებლები, როგორც არის მიღებული განათლებულს ევროპაში.

ახლა ვიკითხოთ, რა რიგ შეიძლება ზევით ჩამოთვლილი მიზეზების მოსპობა და ხალხის გამობსნა სიღარიბიდან, უგუნურობიდან და მოტყუებიდან. ესენი შესაძლოა: 1) ამავე სესხის მოშობა; 2) გზების გაყვანი, კიდევ ჰგავათ რკინის გზა კახეთში; 3) უსამართლობის და მოტყუების აღგებით და მათთან ბრძოლით. 4) სასაზინო მიწების გლეხების საკუთრებად ჩარიცხვით და 5) ელემენტალურა ს. მეურნეო სასწავლებლების გახსნით და გამაგლებით მასწავლებლთა.

მაგრამ ვინ არის, რომ გამოიყენას ხალხს ამ სიბნელიდან, უფროსიდან, ვინ გაუხვლეს მათ გონების თვალს და დააყენებს ჭეშმარიტს გზაზედ? ვინ შემოსავს მათ სწავლა-ცოდნით? ვინ მისცემს მათ გონებრივს და ნივთიერ სიმდიდრეს?

თუთი გლხეა? ეგ საბრალო და უფროი ქმნილება, ეგ გამხდარი მიწველი ძროხა ყველა მკარცველ მგლეჯელისა, ეგ უსამართლობის და მოტყუების მსხვერპლი?.. არა. ან მისი ნაბატონები? ის როდესმე ძლიერი ხე ქვეყნის ბურჯათ დამდგარი, მაგრამ ახლა კი დაბერებული, დასუსტებული, ტრატებ-დანტრეტული, დაფუღურებული, რომელიც დღეს თუ ხვალ წაიქცევა?... არა.

ნაბატონების შვილი? ეგ მესტში-ჩოხა-ხანჯალ-ლეკურ-რეგოლევიზი გამოწვეპილი კოხტა ყმაწვილი, რომელიც გამოსულა მეორ-მესამე კლასიდან, რომელსაც ტყვილა ხეტილობის, ქვივობის, კარტის თამაშის და ქაღების არშეივობის მეტი არაფერი გავგება და არაფერი ეხალისება?... არა და არა.

ან გეისხნის მისი ძმა კატარაოგანა? კიდევ არა და არა. სოფლის მასწავლებელი? ეს ფრთხლ-შეკვეცილი, ხშირად ცოტა სწავლის მექანე, თუცა პატროსანი მშრომელი? ეყრა, ეყრა.

მაშ ვინლა, ვინლა დაგვჩა კიდევ? უნივერსიტეტში, ან სხვა უმაღლეს სასწავლებელში დასრულებული ახალი გმირი, ეს სიტყვით დევგმირი და საქმით კი საბრალო ქია-ლუ, რომელიც ერთი კალმის მოსმით სპობს თავის სამშობლოს ერთობას, ისტორიას, ლიტერატურას, მოღვაწეს, კიხავს ძველ-თაობას, ძველ-მწერლებს; სურს რალაც მანქანებით ჭჯადი სნობით გააახლოს და გაამიდროს თავის ქვეყანა; აღელვებს უსამართლობა და ძალადობა. მაგრამ... ეს ყველაფერი ჰხდება მხოლოდ სიტყვით, საქმით კი ეს დევგმირი კიდებს ჰხელს იმ გეარ საქმეს, რომლითაც უსათოდ უნდა ჰგლიჯოს და ცარქოს დაჩაგრული ხალხი; ან მუხლ-მოძრეკით იგი უკონის ხელებს თავის მამიდას, ან დედიდას, რომ მან მოაღბოს რომელიმე მაღალ საფეხურზედ დაყენებული პირი, რომელსაც შეუძლია უშოგოს მას რაიმე ადგილი. და ამ გეარად იგი ჩაირიცხება იმ მკარცველთა რიცხვში, რომელთაც კიხავდა წინედ? არა, არა და არა...

„მაშ არაფერი გეშეველება! მაშ დაღუპულეპირთ და ეგ არის!“ — იტყვის იმედ დაკარგული მკითხველი. არა, საქართველო თუკი ადვილი არ დაიღუპება. საქართველოს ჰყავს თუკი ძლიერ ცოტა, მაგრამ ბევრად სასარგებლო შვილებიც. ეს შვილები ყველგან არიან დაფანტულნი და ყოველგან ურეე ა: გლეხობაშიაც, ძველ თავად-აზნაურობაშიაც, ჩოხიან

შიაც, კოკარდევანშიაც მასწავლებლებ შიაც და მეტადრე უმაღლეს სასწავლებელ დასრულებულთა შორის.

ესენი არიან, რომ უყვართ წმინდის სიყვარულით თავის სამშობლო და თავის მოძმენი; ესენია, რომ ებრძვიან ყოველივე უსამართლობას, ძალადობას და მოტყუებას; ესენია, რომ ათობებენ ქართლის ტინს და აღუძებენ მის გონებას; ესენია, რომ სულით და გულით მსახურებენ საზოგადო საქმეს და არ ზოგვენ მისთვის არც გონებრივ, არც ზნეობრივ და არც ნივთიერ ძალას; ესენია, რომ სწევენ ხალხს წინ და აეთიარებენ ჩვენს ლიტერატურას. და, აი, ამათგან უნდა გამოვიდენ სოფლის მშველენიცა.

მაგრამ... მაგრამ თუცა ძლიერი მეძნელეა ამის წარმოთქმა, არ შემძლია, არ აღეიარა, რომ ამ ჩვენს მოწინავე დასს, ამ პროგრესის ღრღობის მჭერელთ არა აქვთ, როგორც რიგია, თანხმობა ერთმანეთში; ისინი არ აქცევენ ზომიერ ყურადღებას საერთო შრომის მნიშვნელობას და სარგებლობას. სამოცსა და სამოცდა ათს წლებში ეცრობიდან და რუსეთიდან მონადენი აზრებით ვალდებებული და აღფრთოვანებული ქართველის სული კვლავ დაღუძმდა, დაიქსახსა, დაიწა კერძო პირები. სადა ახლა ის იდეალები, ის გატაცება, ის ერთმანეთის დახმარება, ის მაღალი გრძნობები?... და ამ კერძო პირებს, რომელთაც თუცა მიზანი ერთი და იგივე აქვთ, მაგრამ, თითქო ვერ გაუვიათ ერთმანეთი, ისე ჩხუბობენ და ლანძღვენ ერთმანეთს, უშლიან ხელს ერთმანეთის მოქმედებას, არად სთვლიან, აფუქავატებენ და სრესენ ერთმანეთის აზრს და სიტყვას, კარგვენ ღრღის უშვერი სიტყვებით, რომელშიაც ან ერთი მოწინავე კაცია გამოყვანილი და ან მეორე და ამ მოქმედებით არაუც თუ აფერხებენ საზოგადო საქმეს და წინ მსვლელობას, არამედ, საუბედუროდ, თითონვე ღილანძღვენ თავიანთ თავს და ეცემიან საზოგადოებისა და ხალხის თვალში.

გული მიწუხს და სული მიწყალდება, როცა ჩენი რომელიმე ორი პატროსანი მოღვაწე დაუწყებს ერთმანეთის ლანძღვას და დაცინვას.

და ეს ყველაფერი, ჩემი ფიქრით, იმის მიზეზია, რომ ჩენში არ არის ჯერედ ნამდვილი მეცნიერული განათლება, არა გეყავს ნამდვილი ინტელიგენცია, არ დაგვაღებია ჯერედ კრიტიკული ფიზიკლი აზრი, ჭეშმარიტი მსჯელობა. ჩვენს ენაპრობით ყველაფერს ფუქსავატად, გარეგნობით, ჩენი ენებით და გრძნობის შთაგონებით; გონების თვალი კი ძლიერ სუსტი გვაქვს; არ ფუკირდებთ ღრმად არაფერ მოე-

ლენას და ფაქტს; არ ეგებულობთ მათ შემქნელს მიზნებს და მით არ ეცდით ავიცილოთ ისინი თავიდან, თუ კი გვიქაღები სულს რასმე. ორივე განქარდებიან და აღიგებებიან დედამიწის ზურგიდან.

— მე ვერ შემძღვია შევითვისო ის აზრი, რომ ეს ხალხი, ეს ძვირფასი ქვეყნის მქონე ქართველი, რომელიც ორი ათასი წლის განმავლობაში გმირულად იბრძოდა ეროვნებისთვის და სარწმუნოებისთვის და დაიკცა სამშობლო აუარება მტრის ხელიდან, ეს ქართველი, რომელმაც შექმნა ამისთა-

ნა დიდებულნი პირნი, როგორიც ფარნაოზი, ვახტანგ-გოგავასლანი, იოანე პეტრიწი, ექვთიმე, დავით აღმაშენებელი, თამარ მეფე, უკუდავი შოთა, ერეკლე მეორე და სხვ; დაღ, ეს ქართველი ხალხი, რომელმაც პოლიტიკურ ცხოვრებაში გამოიჩინა ამისთანა სამაგალითო ძლიერი ძალა, არ შეიძლება, რომ ის ძალა დღეს მხოლოდ ბოტენციურად, ანუ დამალულად მყოფი, რომ არ ვადასხვავდეს და არ იჩინოს თავი.

ახალგაზდა ქართველი.

ვიღება იერემიასი

აიმი, დედა, რას ეხედავ, რაა ეს გულის საზარი! ვინ დაქტია, ვინ დასწვა სოლომონ ბრძენისა ტაძარი?

ვინ ვალაგა ბრძენთა-ბრძენ— მეფის სიმიდრე და ლარი? დავითის სკობტრა, გვირგვინი, ნაშთი დიდება საღ არი?

თელეგო მორწყე ცრემლითა სამშობლო გაობრებელი, გულო ვაქედელი, გირჩევნის, მეფე წარგეტაცეს ცხემული.

დედავ რად მშობე, თუ ჩემსა სამშობლოს ვერას ვარგებდი; რისთვის არ ვასტრა, რასაც მე ისრავლთ ვუქადაგებდი!

ხელი უფლისა ჩვენზედა საღ არის აღრეულია? ისრავლებო იტირეთ, მამული დანგრეულია.

ბაბილონელთა შესწყვიტეს სულ ჩენი წარმატებანი, ისინი ლალათ ხარობენ... ჩენ კი გვიპირს ცეცხლთა დებანი...

ვინ იციხს, იეგავამან შემოგვიბრუნოს სჯულია, დაგვიხსნას უტხო ხელთავან დღეს ტანჯულ-დადაგულია.

ბარუქ, ჩასწერე ქარტაში ეს ჩემი ცრემლთა დენანი, ბაბილონისა მეფისვან ისრავლთ დატყვევებანი,

რომ შემდეგ შთამომავლობას არ ჰქონდეს საკითხავთა, ახსოვდეს ეს ღრო ისრავლთ უტუნისამდე შხამათა.

რ. საჯავახოელი

მეფე ალექსანდრე იმერეთისა

და

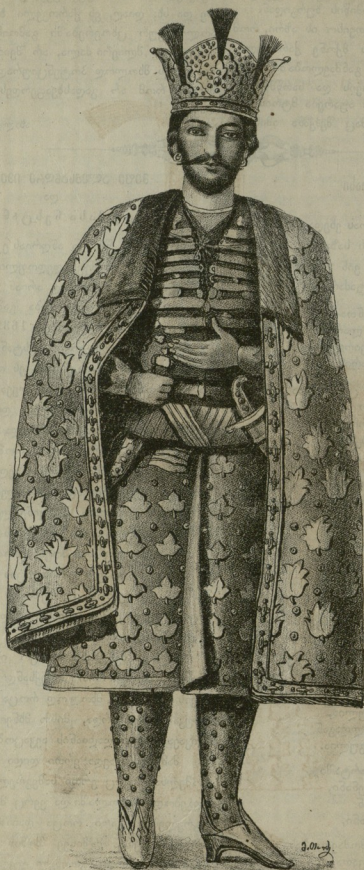
მეუღლე მამის ნესტან დარეჯან.

ელათის წმინდა ანდრიას ეკეტერში არის სხსა-ფულო ამ მეფე დედოფლისა და იქ ეცედრის სამხრის კედელზედ არიან ისინი დახატულნი სიმალით. დიდი მწუხარება გამოსცადა ამ მეფემ თავის ღროს; იგი მეფობდა 1639—1660 წლამდე. მან შეირთო მეორე ცოლი, ნესტან-დარეჯანი კახეთის მეფის თეიმურაზ I-ის ქალი. ეს ის ღრო იყო, როცა იმერეთში მძლავრობდა ლევან დადიანი, რომელიც მხოლოდ ბრწყინვალე დღესასწაულებს: ან აღდგომას, ან შობას ამორჩევედა იმერეთზე გამოსალაშქრებლად. იმან იცოდა, რომ იმ ღროს ლეთის-მოყვარე იმერლები ეკლესიებზედ და ტაძრებში იქნებოდნენ სვედრებლად. ეს უღვთო მთავარი სარგებლობდა იმისთანა ბრწყინვალე დღესასწაულით, რომ იმერეთი აეკლო. ამ კაცის ბოროტების დასახსიათებლად საკმაო მოციხსენოთ იმის მტარეალობა. მან ერთი თავის კარის-კაცის ჩავონებით ცოლს შესწამა მეწდესთან (ფარეშთან) მრულზედა. შეიპყრა თავის მეუღლე შეიღვინა, ჩასლა ისინი დიდ ზარბაზნებში და გაასრლინა.

მეტად შეწუხებულნი იყო იმერეთი ლევან დადიანის მძლავრობით აღექსანდრეს მამის გიორგი მეფის ღროსაც. მხოლოდ როცა აღექსანდრეს ძმა, მამუკა წამოიზარდა, მისმა მხენობამ და სიმარჯვემ შეიკავა ლევან დადიანის აეკცობა.

მამუკას ჰყავდა ერთი დიდი ცხენი „ზერდაგი“, რომელსაც ვერც ერთი სამეგრელოს ცხენი ვერ დაუდგებოდა ბრძოლაში და ვერც მუხლით აჯობებდა. მეგრელების ჯარი როცა დაინახედა მეფის ძმის მამუკას ცხენს, რაშინე შეშის ზარი დაეცემოდა და გაიფანტებოდა. ერთხელ ლევან დადიანი შემოვიდა იმერეთში დიდი ჯარით. მამუკა იყო აღექსანდრე მეფესთან ქუთაისის კიხის გალავანში შეხიზნუ-

იმერეთის მეფე ალექსანდრე III

მეუღლე მისი დედოფალი ნესტან დარეჯანი.

ლი. ეს ციხის გალავანი თვით ალექსანდრე მეფემ შემოავლო ძველს ქუთაისის ქალაქს, ხორხის მღლომზედ, სადაც დღეს ეპისკოპოსის ადგილსადგომა და საცა ბაგრატის ტაძრის ნანგრევებია, იმ მხარეზედ. მამუკამ აიტება დადიანთან შებმა და დაიყნა: „ჩემი ზერდაგი შემეცნაზეთო.“ მეფის ბრძანებით ზერდაგი დაუმალეს. მაშინ მამუკამ ევლარ მოითმინა, მოახტა თავის ზღებულის ცხენს და გავიდა ლევან დადიანთან საბრძოლად. იმან განგმირა ოპში რამდენიმე მეგრელი და ბოლოს გამოუდგა ერთს ცხენოსანს, დავიდა თუ არა, დასცა შუბი და ცხენიანკაციან მოჰკლა; მაგრამ ამ დროს თვით მისი ცხენიც გადაემტერა თავზე მოკლულეს. მამუკა ვადმოვარდა. მოუსწრეს მეგრელებმა, დაიპირეს და მიგვარეს ლევან დადიანს. მან დაატყვევა ციხეში. ალექსანდრე მეფემ მიუგზავნა ლევან დადიანს სიმაზრი თვისი კახეთის მეფე, თემურაზ I-ლი, რომელიც აგრეთვე ხიბა შეილდე ერგებოდა ლევან დადიანს. მაგრამ მტარვალი მისის მოურავის, პაპუნა წუწკის შვილის რჩევით არ დაჰყვა თემურაზ მეფის ნებას, საიღუმლოდ გაგზავნა ჯალათები ციხეში და დასთხარა მამუკას თვალები. ამას შემდეგ მამუკა მალე გადაიკვალა.

ბოლოს რათიც იქნა, ლევან დადიანი მოკვდა და გადავიდა უშვილოდ. დადიანად დასვეს ძმა მისი ლიპარიტ. ალექსანდრე მეფემ შეურჩია დრო, შეკრიბა სრულად იმერეთის ჯარი, შეესია სამეგრელოს, გადაადგო ლიპარიტ და დასვა მისმაგიერად ვამიყ დადიანად. რაც რომ სიმიდღერ, ვერცხლი, ოქრო და საგანძური რამე წამოავლო იმერეთიდან ლევან დადიანს, სულ ყველა უკან წამოიღო. ამას გარდა შეიპყრო მრავალი დიდებული, თავადი, აზნაური და ყველას ვერცხლით დახსნეცინა თავი; უკან დაიბრუნა აგრეთვე ლეჩხუმის მასრა და იმერეთსა და ოდიშს შუა დასდვა საზღვრად გორდის მთა და ცხენის წყალი.

დიდი ენება მოუტანა ლევან დადიანმა ისტორიულს ნაშთებს და ზედ წარწერებს ლეჩხუმის ტაძ-

რების კედლებზედ, კარის ბეჭებზედ და ხის კარებზედ. იმან მოაშლევინა ძველებური მეფეების შეწირულობა და მათი სახსოვარი, ჩამოათლევინა წერაქვით და ნაჯახით ქვებიდან და ხის კარებიდან ზედწარწერები უწინდლის დროსა იმ განზრახვით, რომ ლეჩხუმში არ დარჩენილიყო კვალი იმერთა მეფეების მფლობელობისა. მაგრამ ბედისწერამ იმას უარესი ხეივლი არაგუნა. ის გადავიდა უშვილოდ, და მისი მამული ერგო ლეჩხუმელ ჩიქოვანის გვარს, გიორგი ლიპარტიანს, რომელმაც შემდეგ იწოდა დადიანობის სახელი.

მეფე ალექსანდრეს ჰქოდა მიწურ-მოწურა რუსეთის მეფეებთან ალექსი მიხაილის ძესთან და იმის მეგვიდრეთა იოანე და თეოდორესთან. რუსეთის მეფეს დიდი პატივის ცემით მიეღო მისი დესპანი ხოსია და სამაგიეროდ გამოგზავნა დესპანად ნიკიტორე პაელეს ძე ტოლოჩანოვი, რომელიც განცვიფრებით იხსენებს თავის აწერილობაში ქუთაისისა და გელათის ტაძრების სიმიდღრესა და იმათს საციკრეველს აგებულობას და სიდიდეს. ტოლოჩანოვი მოჰყავს გაციკრეებაში აგრეთვე თვით მეფის ტახტის სიმიდღრეს. მეფე ალექსანდრე იყო ძალიან მხნე და ახოვანი, აგრეთვე შორს გამსჭვრეტი პოლიტიკოსი. იმას ჰსურდა ერთის მხრით გურჯისტა და სამეგრელოს მთავრების ხელთ-გდებით გაეძლიერებინა თავის სამეფო და რუსეთის მეფესთან დაკავშირებით განქმეცებინა მომძლიერებული მამადადიანობა; მაგრამ ერთი მხრით რუსეთი ჯერ კიდევ შორს იყო და მეტად სუსტი სტამბოლის ხონთქარის შედარებით, მეორე მხრით თვით საქართველოს ხალხი და განსაკუთრებით გურჯია-იმერეთ-ოდიშისა მომეტებულად დასუსტებული იყო შინაგანი ბრძოლით. აღარ იყო პირის სიმტკიცე, ერთგულება და მორჩილება მეფისა, შემოდებულიყო ტყვის ყიდვა, ყოველნაირი უზნებობა და ალექსანდრე III მეფეც ამის ჯერმა გადაიტანა.

გ. წერეთელი

გამათსული

აილოცა ვაზაფხული, ვაგვიწია სამსახური, ზამთარს ფუტე მოუშალა, გადაადგო, ჰქრა პალური.

ყველაფერი ცელილობს ფერსა ზამთრის სუსხით დაჩაგრული...

დასცქერ ხარბად არემარეს, რალაც გრძნობით გიძვერს გული.

ვაზაფხული ჩვეულებრივ იმედბის მომტანია, ააყვავა, აამწვენა მინდორ-ყელი, ტყე-მთანია.

„ქორწილი აქვს ბუნებასა“, გვიტვობს ყველას სულსა და გულს.

ფრინველებიც ათას ხმებზედ
უცხო გვარად უმღერს „მაყურს“.

სახე მიმკვნიარ ღრმა მოხუცსა
დასტყობია სიხარული,
დასეირნობს ეზოს ვარე,
აღარ უჭირს სიარული.

ბავშვები კი დატბის, ცელქობს,
ევ სიციცხლის გამახარია.
არც კი ახსოვთ, თუ ოდესმე
ყოფილაო აქ ზამთარი.

ჰკა მავასო გაჰკივიან,
დასაქერად სდევნ პეკლებს,
და რომელსაც ვერ იჭერენ,
სასიცილოდ ურტყვენ წყეკლებს.

ქალები კი ჰკეკოკობენ:—
მოგრიით, მოგრიით „მამაზიგებს“,
ახალ მოდნებს ჰკითხულობენ
მისეივან „მაღაზიგებს“.

ხალხი მიდის სამუშევრად:
ხარით, ურმით, წაღლით, თოხით,
გესმით მათი სიმღერაცა,
ხან წერილი“ ხმით და ხან ბოხით.

მაცრამ ეაი—მასიმა და
თიბათევი რომ დაგვაწაროს...
რაც ხოლერით შარშან გეტანჯა,
ის წრეულს თუ არ გვეკმაროს!

რ. საჯავახოელი

სამეურნეო საყდელი სადგურები

უ ამ ქამად რუსეთის სასოფლო მეურნეობა და-
ბალ ხარისხზედ დვას, საქართველოსი ამ მხრივ
კიდევ უფრო შესაბრალოს მდგომარეობაშია.
ამ თითქმის არც არაეითარი სამეურნეო სწავლა-
ცოდნა, არც არაეითარი ცელიღებანი და გ ნკარ-
გებანი სამიწათ-მოქმედო მოწვევისა (კულტურისა); სა-
ჭირო და ახლად გამოგონილ მარჯვე სამეურნეო
იარაღებს მოკლებულნი ვართ და სხე. რუსეთში
ამ უკანასკნელის წლების ზედ მიყოლითმა მოუსაე-
ლობამ საზოგადოდ და კერძოდ, მეტადრე შარშან-
დელმა და შარშანწინდელმა სიმშლიმა მიაქციენა
მთავრობას და კერძო პირთა თვიათი ყურადღება
გ...ებ კაცობის ეკონომიურ მდგომარეობის გაუმჯო-
ბესობაზედ. ახლა მთავრობა და სხვა-და-სხვა დაწე-
სებულებანი, შეუღღენ გულმტკინეულობით მზრუნ-
ველობას ხალხის საკეთილდღეოდ. სხვა ღონისძიე-
ბათა შორის ყურადღება ამ აზრით მიაქციეს მეურ-
ნეობის განკარგებას: შეუღღენ იმ საშუალებათა კლე-
ვის, რომელთა შემწეობით შეიძლება დღეს ძალა-
გამოლუელის ნიადაგის მოლონიერება. ამ საკითხა-
ვის გადაწყვეტას შეუღდა კიდევ მთავრობა და აღ-
ბად ის ზომები, რომელნიც იქმნებთან სასოფლო
მეურნეობის გასაუმჯობესებლად შემოიღებულნი რუ-
სეთში, ჩვენ მხარეშიაც აგრეთვე გავრცელებიან.
ვიდრე მთავრობის მიერ გადაწყდებოდეს ეს საკითხა-
ვი, მანამდის კერძო მოღვაწესაც ბევრი შეუძლია
ამ მხრით გააკეთოს. ყველამ კარგად ვიცით, თუ რა

სამსახური და ღვაწლი დასდო რუსის ხალხს ერობამ
სიმშლისა და ხოლერის დროს. წარსული და აწინ-
დელი მავალითები გეჩიევენენ, რომ ერობანი ყო-
ველთვის ხელს უწედიან ხალხს, შემწეობას აძლევენ
მას შეძლებისა-მებრ. რამდენი საზოგადო მოთხოე-
ნიღებანი დაუქმყოფიღებია ერობას რუსეთში! სწე-
ლა-განათლებლას აიღებთ, თუ ხალხის ჯან-მრთელო-
ბის საქმეს, თუ გზა-ბოგირების და საეადმყოფოთა
გამართვას და სხვანი. ყოველსაეე ამაში მზურეალე და
უახლოეს მონაწილეობას იღებს ერობა; სხვათა შო-
რის ერობამეე იღეა თაეს სამეურნეო მოწვევის (კულ-
ტურის) წარმატებაც. ჩვენში, სადაც ეს შევნიერი
ღაწესებულება არ არსებობს, კერძო პირთა მხნეო-
ბას, სახალხო საქმისათვის თაე-გამოდებებს, კერძო
ხელყოფასაც (ინიციატივას) შეუძლია რაოდენადმე
მინც ვაუწიოს მავიერობა, როგორც ყოველ სხეა
საზოგადო საქმეში, ისე სამეურნეო საქმის განკარ-
გებაშიაც; ჯერჯერობით, მეტი არაფერი დაგვრჩენია.
ისეე საკუთრად ჩეენეე უნდა ეიზრუნოთ ჩეენს თაე-
ზედ.

იმ პირობათა შორის, რომელთაგან დამოკიდე-
ბულია სამრეწველო წარმატება საზოგადოდ და კერ-
ძოდ მეურნეობის განვითარება, ვახლავს, როგორც
მოგესხენებათ, ცოდნაც; ხოლო ცოდნას მამნ აქეს
გაეღენა მრეწველობისა და მეურნეობის წარმატება-
ზედ, როდესაც იგი შეფარდებულია ხალხის ცხო-
რებასთან და მასში გავრცელებულ-დაფანტულია.
როცა პირობით, ცოდნა დაგროვილია მკლევართა
და მეცნიერთა ხელში და ხალხამდის არ არის მი-

ტანგებულო, მაშინ იგი მოკლებულია ამ ზედმოქმედებას და შედარის საუნჯეა. საქმარისი არ არის, რომ ის სხვა-და-სხვა აღმოჩენანი და გაუმჯობესობანი მეცნიერების სფერაში, რომელნიც ნაყოფიანი არიან სწავლულ სპეციალისტთა შრომა-გამოკვლევისა, მხოლოდ რჩეულთა საკუთრება იყოს, არამედ საქიროა, რომ მეცნიერების შრომით და მათი ცოდნით სარგებლობდეს აგრეთვე მთელი საზოგადოება; საჭიროა, რომ ეს ცოდნა ვატარებულ იქნას ცხოვრებაში, რათა იმით ვაღვიძოთ ჰქონდეთ ხალხის შრომის წარმატებაზედ. ცოდნათა გავრცელების საქმეში მთავარი ადგილი უჭირავს განკერძოებულს სწავლას, ხელოვნებით განსობას სკოლათა, გამოფენათა და მუზეოთა გამართვის საშუალებით და შემდეგ მაგალითს. რადგან ამ წერილში ჩვენ მიზნად არა გვაქვს გვაეცნოთ მკითხველებს ყველა ის ღონისძიება, რომლის საშუალებით შეიძლება წინ წაიწიოს ჩვენმა სასოფლო მეურნეობამ, ამიტომ აქ მივაცქევთ იმათ ყურადღებას მხოლოდ ერთ მხარეს, რომელიც, ჩვენი ფიქრით, დიდი ყურადღების ღირსია. სახელობო ჩვენ აქ გვსურს ჩამოვადგოთ ლაპარაკი ევრედ-წოდებულ სამეურნეო საცდელ სადგურებზედ, როგორც დაფუნებულ მაგალითზედ, ცდაზედ და რომელნიც ავრცელებენ ცოდნას და კულტურულ ხერხიანობას მეურნეობის შესახებ. მესამოცე წლების ერთ შესანიშნავ რეფორმამ—გლეხების განთავისუფლებამ, რომელმაც თითქმის ძირსულად გადასხვაფერა ჩვენი ცხოვრება, სხვათა შორის იქონია აგრეთვე ვაღვიძა მეურნეობაზედ. წინად ჩვენი ერთი იმყოფებოდა ერთ ნაირს ეკონომიურს მდგომარეობაში; ახლა კი იგი ამ მხრივ სულ სხვა პირობებში ჩაყარა. წინანდელს ეკონომიურს მდგომარეობაში ბატონობდა ერთგვარი სამეურნეო კულტურა, იმ გვარი სისტემა მეურნეობისა, რომელიც, თუმცა მოკლებული იყო სამეცნიერო საფუძვლებს, მიუხედავად ამისა იმ ღრინდელ ცხოვრების წყობას, ასე თუ ისე, მაინც შეეფერებოდა: მაგრამ იცვალა თუ არა ცხოვრებამ ფერი, შემოვიდა თუ არა ახალი რეფორმები, მაშინ იმ დაძველებულ მამა-პაპურ სისტემას მეურნეობისას ბევრი ნაკლებუნებანი გამოჩნდა. მას შემდეგ სამრეწველო და სამეურნეო პროგრესისათვის ჩვენთვის საჭირო ვახდა დავგეტრებინა ძველი გზა და მივემართა იმ საშუალებათათვის, რომელნიც უკვე შემუშავებულნი და შესულნი იყვენ დასავლეთ ევროპის ცხოვრებაში, საჭირო ვახდა აღჭურვილიყავით საზრიანი (რაციონალური) ცოდნით, მეცნიერებით, რომელიც გვასწავ

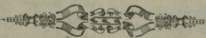
ლის, თუ როგორ უნდა ვსარგებლობდეთ უკეთესად ბუნების სიმდიდრით, როგორც კერძო პირის, აგრეთვე მთელის ხალხის კეთილ-დღეობისათვის, ესე იგი ჩვენთვის საჭირო იყო სამეცნიერო გამოკვლევანი მეურნეობაში და ვავრცელება სამეურნეო ცოდნათა მიწის მუშაკთა შორის. მხოლოდ ამ საშუალებით ჩვენ შეგვეძლოა დავეწინაურებინა სასოფლო მეურნეობა, მხოლოდ ამ გზით შეგვეძლოა დაუძლიერებულნი და გატარებულნი მიწის წარმოება ვავტელიერებინა. ამასობაში რას ვხედავთ ჩვენში, ან რა ვაკეთებთ? თამამად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ აქ ამ მხრივ ამხნის განმავლობაში თითქმის არაფერი ვაკეთებულა. არ მიესცემივართ არც საკუთარ სამეცნიერო გამოკვლევებს სამეურნეო კითხვათა და არც ის გადმოგვიჩვენავს, რაც ევროპაში მეცნიერებამ უკვე შეიმუშავა და რითაც რუსეთმაც მიტრედ მაინც ისარგებლა კიდევ. თუმცა სამეურნეო ცნობებმა, სამეცნიერო ცოდნამ ცალკე შემთხვევებში ცოტ-ცოტად ფეხი მოიღვა ჩვენში; მაგრამ უმრავლესობა კი, მდებარე ხალხი—გლეხობა, ეს უმთავრესი ელემენტი მეურნეობაში, ისევ იმ წყვედიადღია, როგორათაც იგი იმყოფებოდა ამ ოც-დაათ წლის წინად და ეს არის კიდევ მიზეზი, რომ მას თავის მეურნეობა ვერ განუწყობიერებია. ესე ყოველივე გვეუბნება იმას, რომ ამ მხრივ ჩვენ ვცხსპირობება მეცადინეობა, რათა ჩვენი ეკონომიური მდგომარეობა ცოტად არის მაინც გავაუმჯობესოთ, რაიმე ფერი დავსდოთ მას: საჭიროა შევსინოთ მდებარე ხალხს საზრიანი (რაციონალური) ცოდნა, რომელსაც მხოლოდ შეუძლია შეიყვანოს წარმატებაში ჩვენი დაღებული მეურნეობა და მიწათმოქმედება. აქვე შევნიშნავთ, რომ როდესაც ჩვენ საზრიან ცოდნაზედ ელაპარაკობთ, ეს არ იშნაეს პირ-და-პირ, უცვლელად გადმონერგავს იმ გვარი მეურნეობისას, რომელსაც აწარმოებენ დღეს ევროპაში. არა, ეს მცნება სხვა ნაირად უნდა ვავიგოთ. აქ რუსეთის გამოცდა ჩვენი ჭკუის მასწავლებელი უნდა იყოს. დიდი ხანი არ არის მას აქეთ, რაც რუსის ზოგიერთმა მეურნეებმა სცადეს, შემოეღოთ „საზრიანი მეურნეობა“. იმით სრულიად უცვლელად გადმოჰქანდით დასავლეთის ევროპის მეურნეობის რიგე და წესი, იწერდენ იქიდან პირუტყვს, სამიწათ-მოქმედო იარაღებს და სხვ. ამას რასაკვირველია, საიწუხარო შედეგები მოჰყვა. რაც ერთ გარემოებაში გამოსადგვია, ის სხვა უცხო ადგილში უვარგისია. ერთი და იგივე სამეურნეო იარაღი ერთ მიწაზედ დიდად სასარგებლოა, მეორე მიწაზედ კი ზარალის მეტი არაფერი მოაქვს. მეურნეობაში იმდენი სხვა-და-სხვა ნაირი პი-

რობები და გაეღწეა მოქმედებენ, რომ სრულიად შეუძლებელია შევადგინოთ რაიმე ვადაწყვეტილი აზრი რომლისაზე ადგილის შესახებ. ჩვენ არას დროს არ უნდა დავეფუძნოთ თეორეტიულ დასკვნებს, სამეურნეო მეცნიერებიდან გამოკლებულს. ყოველი კუთხე თაისებურ სისტემას მერწინობისას თხოულობს. უცდელად ყოველი ახალი შემოღება ფუჭად ჩაივლის და ნაყოფს არ მოიტანს. ერთი სიტყვით, საზრიან ცოდნას ჩვენ იმას ეფძახით, რომ ევროპის სამეცნიერო გამოკვლევანი და აღმოჩენანი სამეურნეო ცოდნათა სფეროში უნდა შევეფარდოთ ჩვენის ცხოვრების პირობებს, რაიცა შეიძლება მხოლოდ ცდით, მაგალითით, საკუთარ გამოკვლევათა საშუალებით. მაშასადამე როდესაც ჩვენ გამოვიკვლევთ ყოველს იმ მომქმედს ძალას, რომელსაც აქვს გაეღწეა სამეურნეო წარმოებაზედ, ესე იგი ნიადაგს, ჰაერს, მცენარეთა თვისებებს და სხვ., ანუ

უფრო ნათლად რომ ესთქვათ, როდესაც ჩვენ გავიგებთ, რომელ მიწას რა თესლი უფრო მოჰყავს, სად რა სამეურნეო იარაღია უკეთესი სახმარებლად, სად არის საჭირო ასეთი თუ ისეთი შებატოება, რა ნაირად შეიძლება უკეთესად მიწის შემუშავება და სხვ., მხოლოდ მაშინ შეგვიძლია შევიშუშავოთ იმისთანა საზრიანი სისტემა მურწინობისა, რომელიც სრულიად ეთანაბრება ჩვენ ცხოვრების პირობებს. ამ სახით ცდა, მაგალითი, სამეცნიერო გამოკვლევანი უნდა დაედოს საფუძელად ჩვენს აწინდელს მოქმედებას სამეურნეო კითხვათა გადაწყვეტაში. რასაკვირველია, ერთსა და იმავე დროს ამასთანავე უნდა მიექცეს ყურადღება ზოგიერთ სხვა გარემოებასაც, როგორც მაგალითად სპეციალურ სამეურნეო და სხვა-და-სხვა სატენიერო ცოდნათა გავრცელებას.

ბრ. გველესიანი.

(შემდეგი იქნება)

კრიტიკა და ბიბლიოგრაფია

ვილჰელმ ტელი (შილლერიდან) ი. სანებლიძისა

ტს მებთეთ წიგნია ქუთაისის ამხანაგობისაგან გამოცემული. ამ ამხანაგობის საქმე, როგორც ეტყობა თან-და-თან წარმატებაში მიდის. ნორჩი ამხანაგობის, როგორც ყველა გამოცემანი, ისე ეს პატარა წიგნაც გარეგნობით სიორად რომ ლამაზად და სუფთად არის დაბეჭდილი. გარეგნობას მისი მდიდარი შინაარსიც შესაფერად ეთანხმება. ამხანაგობა არ იზამს ცუდს, თუ ამ გვარ გზას დაადგება და დრო-გამოშებით მაინც დაბეჭდავს ამ გვარ, ჩვენი ქვეყნის მდგომარეობის შესაფერ შინაარსიან, პატარა-პატარა იფი-ფისიან წიგნაკებს. ამ გვარი წიგნები ჩვენს ხალხში ძლიერი ბევრი გავრცელებდა და დარწმუნებულად ვარ ყოველ მკითხველის გონებაში მოსალოდნელ კვლას დააშთენს. გაუღიძებეს კეთილ-შობილიურ ლტოლივლებას, აღუძრავს პატროსნურ სიყვარულის გრძნობებს სამშობლო ქვეყნის საბედ-ნიეროდ თაე-განწირულ მამულის შეიღებს და წარმატების გზაზედ დააყენებს მათ.

მართლაც ვის არ აღუღლებს გრძნობებს, ფრთას არ შეასახამო მის წარმოადგენს და არ გაუორკვეცეს ღრმა სიყვარულს ქვეყნისადმი ისეთი სახალხო გმირის შეხედვა, რომელიც მზად არის თავი შესწიროს თავის მოძმის და ქვეყნის კეთილ-დღეობის და ცეკას, მის დახსნას მტრის ხელიდან. იგი მზად არის დულ-მკერდელია მტრის ეტაკოს, ოღონდ კი დაიხსნას ტანჯავარდლებიდან. იგი ამ გვარი მწიგნობით გამსჭეადელი ნამდვილ გმირულად ეუნება ხალხს: ათუ ტელი კლდეში გადავარდნიოს შვილის ნუტყის იხისის, ნუ თუ თავის მეგობრებს უღალატებს გასაჭირში? ნუ შიშიწევთ

ჩრევაზედ, რადგან მე არ შემიძლია სიტყვებით მოგვხმაროთ, მაგრამ როცა თქვენთვის ჩემი მკლავი საჭირო იქნებ, ოღონდ ყურში ჩამაწევით და — ტელი თქვენი! — ნუ თუ ამ გვარი სიტყვები, წარმოთქმული ხალხის გმირის ბავთავან მარგალიტზედ უძიერი ფხისეი არ არის? ნუ თუ ამ გვარ ხალხს კიდევ უნდა ეწინაღებს მტრის გულის ცემისა?

ამაზედ კიდევ უფრო ასაღლებელი სცენა ის, როდესაც მოთხრობის მგორე შესანიშნავი პირი შტაუფახერი საზოგადო რჩევის დროს ხალხს აკონებს მის ვასულ ცხოვრების ისტორიას, მის ქვეყნის მდგომარეობას და დამოუკიდებლობას. აღდსმე თქვენი წინაპრნი ამ ქვეყანაში მოსულანო, ეუნება შტაუფახერი ხალხს, შეუშუშავებიათ თავისი ხელით ეს უნაყოფო მიწა, შეუერთებია და შეუკავშირებია ისინი ერთ სისხლს და აღუზრდია ერთ სამშობლოს, როდესაც სხვა ხალხები მორჩილად იხრიდნენ ქედს გამარჯვებულთა წინაშე, შეეცარიელები ყოველთვის კულდესიანი იღვენ თავიანთს დამოუკიდებლობის გულისთვის და მხოლოდ თავის ნებით შეგვედონ გერმანიელების მუარეულობას... არა ერთხელ დაუღერიათ იმათ თავისი სისხლი გერმანიელების გულთვის, ახლა კი იმათ ართმევენ დამუშავებულ მიწას; მიჰყავთ ჯოგები და სანჯვენე უმწეო მოხუცებულებს, ცოლებს და შვილებს მათსას. ათუ კაცი ვერ მოკვება, ამბობდა შტაუფახერი, სიმაართეს ქვეყანაზედ და აღარ შეუძლია მტრის მოთმენა, — მაშინ იგი უნდა მიექცეს ლოკით ზეკისადმი და ღმერთი შეწინდებს მას სისხლს, დათხუფოს დასაფარავად თავის ღარიბი ქაბებისა, საყვარელის სამშობლოსა, ცოლისა და შვილისათვისო.

ამ სიტყვებით თაე გამომეტებული ხალხი იარაღით ხელში შშათ იყო მტრის ძლიერი ღახებით

დაჯახებოდა და მონაობის ბორკილი საუკუნოდ დაემტვრია. ამ აღლევებულს გრძობას ხალხისას გვერდი მისცა სიფხვის მღვდელმა და აღლევებულის სახით დაარჩავა ხალხი: მგომარებო, სთქვა მღვდელმა და ყველას ჯგირი ვადასება, — ახლა, ზირველი ღღის სინაოლისთანავე, როცა ჯგირ კიდევ ყველას სძინაეს ჩენ დაბლობებში, დაემატიკოთ ჩენი კეჟირი ფიციო! ამ წამადან ეყოთ ძმები, შევეციოთ ერთმანეთს მტიკი და შეურყველი ერთგულობაში ლხინისა და ქირის დროს! გიყუარდეს თავისუფლება მამაპაპურად, უმჯობესია დადიხობენთ, ვიდრე შთავეგვლოთ ცოლ შეილი მონებში. მივანდოთ ღმერთის ჩენი სასოება და ნუ შეუშინდებით ადამიანის ძალას!

ამ შეწინებ სიტყვებს ჩემი განმარტება აღარ ეჭირებოდა, მხოლოდ წინძის გულით ვიტყვით, რომ ნეტარება იმ ქვეყანას და იმ ერს, რომელსაც განვგებთ ამ გვარი გულით და მიმართულებით სულიერის მამას — მღვდელს გამოუგზავნის. ბედნიერია, კეჟმარტიად, ის ერი, სადაც მოძღვრები ამ გვარი სიყვარულით და თავ-განწირულებით აზიან გამსჭვალულნი. აქ ამის მეტი არა გვეთქმის რა.

მთელი ეს პატარა წიგნაკი, თითქმის, სასევა ამ გვარის ჩენი ქვეყნისათვის საერთობელი და საწეტარო სცენებით. ერთი სიტყვი შინაარსი ამ პატარა წიგნისა შეწინებია და ვინც კი ჩენი ხალხის ვინებით განვითარების წარმატებას თანაუგრძობს, ყველა მოვალეა გავერცელოს ეს წიგნი ჩვენს ხალხში.

რაც შეეხება ენას, გამოტყნობი უნდა ვთქვათ, რომ საზოგადო კარგი ერთი არის დაწერილი; ადგილი გასავები სიტყვებით და მოკლე წინადადებით, თუმცა აქ-აქა კი ვტყუება უტხო ენის გაკუნენას ქვე ყოფნა. ზოგიერთი ფრაზების კონსტრუქცია და სიტყვების წყობილება არ ვიანხებება ჩენი ენის წესებს და მოთხოვნილებას. ამ აზრის დასასურათებლად აქვე მოვიყვანთ რამოდენსავე მაგალითებს: მოგესწენებათ, რომ ჩენი ენა ძრიელ იშვიათად ხმარობს ნაკვალ სახელებს წინადადებაში, რომლისათვისაც პატივცემულს აეტაროს გვერდი აუღვია და ხშირად შეხედებით ამ პატარა წიგნში უადვილოდ ნახმარ ნაკვალ სახელებს. რა გინდა შენ? იმას იგი დალუბული ვგონა და სხე. * ახლა კი უნდა

გახდეს ის კაციც მკვლელი, იმან უნდა დაიფაროს ის და სხე. * არც ამ გვარი ფრაზებია ნამდვილად ჩენებური: „უთხარი მას, რომ მე ექენი ის, რაც მოვალეა ჰქნას ყოველმა ქრისტიანმა.“ ეს ფრაზა სიტყვა სიტყვით არის ნათარგმნი რუსულიდან „Я СДѢЛАЮ ТО И ПР.“ და სასამოვნოა ვასავანი არ არის ქართველის ყურისათვის. ჩემი ფიქრით, უმჯობესი იქნებოდა, რომ აქ აეტაროს „ჰქნას“ მაგიერ სიტყვა „მოვიქციე“ ენხარა. „მოკლე სიტყვებით განხსენა აშხანავებს შტაუფხერმა იმხვლ, თუ როგორი მოსულან ოდესმე მათი წინაპრები ამ ქვეყანა. ში... * იმახედ“ სრულებით მეტია ამ წინადადებაში ის სრულებით უნდა გამოვიყვანო ვასადლებიდან და დანარჩენი ფრაზა ნამდვილი ქართული იქნება. „იქ ნახა უხედური მოხუცი მამა, დაბერებული, ჩალაზედ წამოწოლილი, რომელიც ღეთის გულისათვის გაეშალათ მისთვის...“ ეს სულ რუსული ღვთაება თხზავა, ჩენებურად ასე უნდა იყოს: „იქ დაუხვდა უხედური მოხუცი მამა; ღეთის გულისთვის ჩალა დაეგოთ მისთვის და ზედ წამოწოლილიყო.“

ამისთან ისიც უნდა ვთქვათ, რომ ქართულ ენას ძრიელ ეჯავრება ზოგიერთი სიტყვების მრავლობითი ჩიტიკი. იშვიათად შეხედებით როგორც საუბარში, აგრეთვე ლიტერატურაშიც „ლამები“, * „თოვლები“, (თუმცა ვაქვე შეიღვია კი ხშირად ხმარობს ამ სიტყვას თავის ნაწერებში), „ხალხებს“ და სხე. ჩენს ენას არ ემარჯვება ამ სიტყვების მრავლობითი რიტებით ხმარება, ის კი არა ძრიელ გვეჩიოთრება მათი ხმარება. ამის მიუხედავად პატივცემული აეტარი კი ხმარობს ამ გვარ სიტყვებს ფრაზაში: „რაოდესაც სხვა ხალხები მორჩილად იხრიდენ ქედს და სხე.“ აქ „ხალხების“ მაგიერ, რომ „ხალხი“ ენხარა, არ ვფიქრობ, რომ უმჯობესი არ იქნებოდა.

თუმცა რამდენიმე ასეთი მკირე ნაკლებობა ენაზე ამ პატარა წიგნაკის წაკითხვის დროს თვალში ეჩხირიება მკითხველს, მაგრამ მის შინაარსს ღირსებასთან და სასარგებლო დედა აზრთან ეს ნაკლებობა სრულებით ქარწყალდება.

წიგნი შეიცავს სულ 36 გვერდს და ღირს 15 კაპ. სულით და გულით ვინატრია ამ წიგნის გავრცელებას ჩვენს ხალხში.

თეოდ. ხუსკივაძე

მატონებმა არ დაიწყეს (დასასრული *)

ერ არ იყო კარგა გათქნებული, რომ ის წამოვარდა, ჩაიკვა და გამოვიდა კარგედ... ეს უფრადლებას არ აქცევდა ბუნებას, რომელიც თან და თან მომართობაში მოდიოდა, ამისთვის არა არსებობდა რა სისინას მეტი... ნუშიამ გასწავა დანახულადედას, სადაც უნდა გამოისთხოვებოდა თავის სიაროხესა. ამან გელარ შესძლია, დაქუა ძირს ქაქუად და მწარედ დაიწყო ტირილი.

— ნუში, განა მაგისთანა სუსტი გულისა უნდა იყუე?.. მოისმა ამ დროს სანატრელა ხმა. ნუში წამოკარდა და ჩაკრა გულში თავის სათაყვანის...
 — სოსანს! მიადანარ?.. ჩემი გულისთვის ავარები ამ სიფხვიდან? მგვისა სამაგეორო რა შემიძლავს, მენ შემოგებოლო, შენა?
 — სიყვარული.
 — რა დაგემართოს რამე ჩემს სიხინდაისს რა ნასუხა მივეყრ?
 — ხე გემიანა, ჩემო სიგონსლეე, შენი სიყვარული ვაღესაგ გამომარტებს, ვინსორებს დამედებოდა, რომ ძალე მაგეარბო გულზედ და დეტებები საშუადამოდ შეთან ცხოვრებოთ, გულა გამოგურე, რა ვიცი, როგორი

*) იხ. კვალ № 23.

აღა შემხედვება, ეჭვნება არ დამითხოვონ ვადამდინ. მაინც ნუ ახალვლება, ჩემს ამაყას ძალე შეკატობიანეუ ხოლმე... არ მიდავარტო, არ აიგროო ჩემსედე გულე, იცოდე მოთელ ქვეყანასედე ჩემსთანათი ამაყი დაჯავსებს... ასე, ჩემო დემერთო! ეს არის ჩემი სათხოვარო... სოხნას ადელეგოჟული იყო, სხე კადავითრებოდა, თუალეში ცრემლები უცმინდებუნე.

— ნუშო, აი მივადვარ, გუნებას და სულს კი აჭ გიორუება... განავრობ ამას კარგა სინამეხე შემიდეგე... — არას დროს თავში არ მოკავადვს, რომ სოხნას გარეგნობის სხვაზედ, დარწმუნად იმისა სადღაცა შენს ხარ, შენ შემოგწინარავს ევლათყურს, შენ შემოტყველებას თავსა, ჩემო ციციანთელავ, ჩემო მუჭურავ! ჯერითი თავი აჯით არ განახლო, თორემ ჩხადვები იმის მოკალეობაში, ვინც შენთან სტოგნობას... მშვიდობითი, სხვაგვარად... დიად-ჩემისა ჭგინობა, ახლა შუა გზა მეჭებება გაკალი, მაგრამ შენი უხანავო როგორ წავიციოდ...

ნუშო ხმას არ იღებდა, სიტყვას ვირში გაჟწეულა, მოთრეხული ტანჯავ ხმას ავტყებინებდა... შევერბუნებულნი ვადვებუენ ერთმანეთს. რადემისმე ხსნს უყან მერგოჟედ ხრუნდას გადავადებუელი სოსანას განჭარბებით მივინდა გავხედ...

ნუშო გასტურებობი შეჭურებდა მიმაველ მეჩაერს, აჯერას შეუდეგა ის გორაკს, შემიდეგე თან-და-თან დაეშუგას ხანირად დაპატარავდა! აჯერას ბუჩის ტყელად ბოლოს ისიც სადღაც გაჭჭრა... ამ დროს ნუშოს გულში რაღაც დანს-წედა... ის ტკბილი საითბო, რომელიც აჭამდის საბოგუნებას აჯერებობინებდა, შეეცვალა მოწამულულ შესამად... ამან მიახნად-მოახნებდა, ეს სოთყელი ეჩვენას სადღაც ვად-ღებული; ვეღლათყური სიკვდილი მოეცა, ვეღლათყური ჟოჯოხეთად ვადჭეკუელაიყო. გაჭჭრა უყანსტყელი ხაჭერწყალ ბუღბურებისა, იმედისა... დროს ეს მარტოად, მოთვად მარტოად, ბუღბურებს განხარობ... წავიდა სოხნას, მისთან ერთად წავიდა რაც ეს სიკეთე ვამოპირისფრებდა შო-რიდან მაინც... ისეე ტანჯავს. ისეე წავლებს, გაუძლისო უსამართლობა?.. რატო ბუღბურებისთან ვისე არ ვამო-კვლებს ხელადიქ?.. ემი მერე? რად ავიწყლებს ნუშოს, რომ ახლდა ეს იმეორად არსებობს, რომ არსებობს ნუ-შოც?!. რომდესაც ნუშო აღარ ეჭვნება, ეს უსამართლობად მოასტობს... ამას და ნუშოს უერთმანეთოდ მზამერვლად არს აჭეთ... ნუშომ მიიფარას ვირსედე ხელედა და ამა-ეგუნეს: დემერთო, შე დლორციელო, რა შეგროვდე ასეთი იმის ასე მტანჯავ?.. არა არა, დახე მოკითხინებ, ჩემო სოხნას მოკავ, იმას მივეკუებები, დურტობობ საცოცხლეს!.. ჩაილანარაკ ამან და მყარის ხალკულად ვაგვიმოსასხეობ-სეგე.

თაკები არ დალტობდენ ერთმანეთს და ერთი მეორეს მიადვლდა. სოხნასს მშვიდობიანობის ამაყი ხმირად მოდიოდა სოთყელ №—ში და აქამოფიცილებს ითითიკას და ნუშოს, რომელიც მიამწიფებულა თუალეებით დლორ-ნებული დადიოდა. მელანს დაჯავსდა ის ვირობს, რომ-მელიც მისეც სოხნასს, რომ ნუშოს გაუფიხიხადებობდენ იმის მოსულამდინ... ეს მაინც შეუბრალებულად ექვერება კერს და დლითი დღეებს უშიწრებდა. ნუშოს უხლოდა სიკვდილი, მაგრამ უხლოდა ატრეტი სიცოცხლელიც, თუ სიკვდილი თავის თავად მოკლავდა, ეს მის ხელს არა ჭკირავდა, მაგრამ ხანდალკვად სიცოცხლის მოსწობას არ შეძლო, ეს ამ გადაწყვეტილებებისათვის მეტად სუსტი

გამოვდა... ამასობაში სოსანამც შესწევითა წიგნების გიკავს, ნუშო დარწმუნდა რომ, ის ამისა აღარ იყო და უფრო გაუფორველად განწირულება... აჯერას წელაქმდას გა-აზრას, მას რომ თვე თან გაჭჭედა... სოთყელად გაისმას ხმას, სესიკავანთ ბეჭებებს მაკრას ბატონები გამოსწინათო... ნუშოს გაკახნდა, ეჭვნება ბატონებმა არ დამაწინონ! სოჭას მნ და ხმირად დაიწყო სიარული დადინარების წემად. ნუშო ბილად აურსრულად საწყალი. მის იკრბოს თავის ტკივილი, მაგრამ არა გაახსენდა რა. მეორედეს მისეც საშინელი სიღვ და ჩაწყობის ღოკინობი.

— უი, ჩემს სიცილელეს! ჟურნას! მოვამოროთ ე ბავშვები. სუბრობას არ არის, ამითაც არ დავერიოთი! აი, დამიბრძნავს თუალეში! თანაც ვადჭეკოლი! მუხლების ცემით გაიბხილდა მელანს...

მაგრამ ბავშვების მომზერებას კეთილად იყო, ამინიც ვეღლანი ერთ დღეს დააცხელა და მუხლი მოკვავათო. სა-ძიხელი გაუძლისო სიღვ უწივადით ვულ-გაჟმის, მელანს განჭარბულად უბოდებდას ბატონებს. ბავშვის თავს ევ-ლებობდა, ნუშოს კი უფრო არ უკვებდა, რადგანაც მსხედ ვული მოსდოდა, რომ იმის მიწეხით შეიღებოთ თითქმის ხელადენ ევლბობდა... ნუშო ხანდასხან მოკვდიოდა გო-ნებასედე, მაგრამ მალე აჯერებობდა და შედიოდა ბურნასში. ითითაც ხმირად დაიარებად ამასთა, ვადტყოფების აჯე-ნანას უბნებოდა. ამ ცოტას ხანში ამან მიიღო შეიღის მშვიდობიანობის ახნავი და ახარს ნუშოს; რომელიც სო-ხნასთან ეჩვენას. ახლა ვეღლათყური ამოყო, რომ იყო ამისთვის, რომელიც მიდიოდა იქ, სადღაც სამუდამო მოსვენებას ხე-ხავდა.

IV

ჯერ არ იყო გათენებულა, რომ სოსანას შემოესმას ხმას—ბატონო, ვამოახნებ, ზურნასთან ნუშო ძლიან შე-ღორცილებულა, ვამ მივეკრებ, ბავშვთა სხვადლები შევანს-ად უბედურებას მამ მშობიდან შემოიღორილას ითითიკას შე-ატობიანეო. ატრეტიც ვაეცი-ეყურებს დემერთო ამ ერთ შეიღს, მიხედვ. დავუბო მან. სოსანას ამ სიტყვებზედ გაუფიხილდა, გახმარ, გაჭეკვდა ეს მეტის მეტი ვლდა იყო ამისთვის, რას მოკლავდა და ესეუ კეუურება?

— ადგი, დედი! კავალიძე, ნუშო თორემ შეღორ-ნებულა, ადე, ვამბარო! შექმნას ამან განწირულივობი.

— ვიხ ვითხის, ბაქო! წამოკრავს ითითიკას, რომელიც შემხებულა შემოსწრდა შეიღს და როდესაც ამო-სი ვაჟუფილავებულა, განწირული სხე დინასხა, წამინას მუხლებში.

— უი, უი, დამადეკს თუალეში... ვინ ვითხის შეიღო?

— ეს არის ელად შემოიბნას სოთყობი.

— რა ჭქის, თითქო მოიხებდა, უმთვლავთეს ამ და-ლორცილებში!.. უთოვად რაღაცხვად ვაჯავარეს.

— ჩქარას, ჩქარას! ვაი შენ ნუშო თავო! ვაი ჩემო ბედი!.. ჩაილანარაკა მწარედ სოსანამ და დაიწყო ტო-რილი.

— ეჭვნება უკეთ შეიჭქეს!.. ატრეტი იცანს ბატონებმა, ბოლოს დროს მუამოთიკებო ხოლმე. ანუკუბას ითითიკად. აჯერას სოსანას შეიღად ზურნასას სხეში... მელანს, რომ დაინახს ეს, ფიქრს ვადჭეკვს სხეზედ, თუალეში ცრემ-ლები მოკავდა და გავისყდა ნუშოსეგე. ის გაშეკუელი, უგროვად იღო; ხანდასხან მოკვდიოდა მოპირაბაში, ვა-

ქვედა ხელს, შებღვნილ გუგუნი-გუგუნი ოფლი ასევე ბოდა და თავსებს უფროსობადაც სტოპალებზე, ზურასა უფადა თათო, მწარე ქათქათათობა... მეტის მეტი სხვაზელი სურათი იყო სოსანსთვის. ეს დახარხარდა, მიუხედავად წინა, ცრემლებზეც უღალატეს. თავარიში ცხლად კნობიდა.

— ძეგან! შენისა ამან.— ჰეს, მოკვიდა სსიათა, რა ჰესხით მისტუბრებო?.. მოძევი ჩემი ანანარი, შე უფალითო! ჩემო! ჩემო დარცხლავო! წყავლით, ჩქარა სხვათაში, იქ ვეგარავინ დაგვაშობს ერთმანეთს... ანათ, შენი ჭირით, ჩემო შეჭურავო! შეჭურავა გულსასვლავად სოსანსმ, გაწვდინ ხელეში და უგრობობდა დაეცა ძირს... ამ დროდ სხელ ხეშით გადარცხლავდა თავსებო, წამოიწია, დაიხარდა და შეეჭურა ურავად შეიქნა.

გულ-შეჭურებულა სოსანს მეზობლებს ციმციმ წავლიეს სხლად, სხვაც თავარი: ისევედ თითოვან. ძეგანს დაიწყო ტირილი, როგა დაინახა, რა ჩემო ამ ქვეყნისა ღარი იყო. ამას მარტოა ახლა დახარდა, მარტოა ახლა შეგონა, რა დაძინებო იყო სდარალა ტანხელთან, რომელსაც დიდი ამავა ჰქონდა ამის ოვასხელ და შეეჭურებო. დახარდა ძეგანს ჩემო, დახარდა და გულ-მეფელ რად ატორდა.

— ჩუთ, ჩუთ! ჰეს, ეს რა ანანარა?! ტირითო! გა-ჩემდით! გაჩემდით, თუ თქვინა თავი არ მოგებულათ... გასამს ამ დროს. სხლად შეიჭურავა მოხუცებულა მათ.

— ძეგანო! ზურასა! მის ჩნდით, ჰეს! სსსიაში შევლი ბატონობით ავითმეფებო გიწვეთ და გინა თქვენ ვაველი ლეკსობით? ჩემო ჩემო! არ გაარისხით, მოუბდობელით. კვანცავა ძეგათ ბატონობისა. ადობო მოუწონათ და მიორთეს... რა დიდი ამავა მომხდარა?! ხეძობისა არ არის უაჯინათ არ გაატონით. სიძღვარა ძალანა უფარო, დალოცვილებს, თან გაწვევბან... ამ სიღუბნისა ძალა გამოიხარეს. ძეგანს შესწევდა ტირილი, ზურასაც თემცა დაეძინებდა, მეგრამ გულა მანც კერ უთქმელა და ჩემად სორათდა. ან, გაველიეს გუბო, ჩავლი შეგ ჩემო, დაეჭურებო... სიძღვარა გებს არ მის-გეს, რა თავ-ახლია გავტანის, რადგანაც ბატონობა და-ინახვადენ და გაწურებოდენ... გაისამ თათსში წესარა სე-გადანა ავანახის სის, რომელიც უფრო მოთქმის მივეს სეგემობოც, ვიდრე სიძღვარს. ვუბო გამოიტანეს, დეგელა გარბუნე დახვდა, ჩემო წავლი სოსანსასკვნი. ჩუ-რასა მისდევედ გულ-ჩავლული... თან ძალად აბურტეორდა, თვლებო უხუცებოდ მივეჭრებან თავის ჩამოასივის. ან, მიავლიეს სანტონისათ, ლეკლანს ახლემო აზგო, ვუბო ჩამუტეს უფსურული... ჩევი მიწა შეესო ჩემო და სხ-მელანოდ მიახტოა გულზე... ზურასამ დაძინებ შევლი, მისთან დაძინებ თავისა მოსურებო, თავისა სიცოცხლე... მეტის მეტი შეჭურავოსაც თანდათან თავლა დაჯვად, წელს თვსზედ სორულით დაუსინთლოვდა... ურაველ დამ სიჩქარით ვახსებობდა ჩემო, რომელიც თითქო რალც სეგეფურს ახლევდა, და ტანხვით ატორებდა ზურასა გამწურებულ სიცოცხლე... ძეგანს კითხობრად უშინებდა დეკებს სდარალა უსინთლოს, რადგანაც მოუ-ღო ჩემოს სემქ მას დაწვე სისურებ, კერ სდობდა და ჭურას ამ ბეღეუბანთზედ იორად... სოსანს არ გავიდა რა ჩემოს დაძინებისა, რადგანაც გულ-შე-

წუხებულა მობორუნდა თუ არა, მისაც სსმხელა სიხელ და ორმონც დეკეს სივედისკვირობდა... განბრ-დაგინტუ-ღო თითოვან თავს ჩნსტორდა... ზურას ფესს არ ი-ვლიდა ჰქნდა, თითქო ეს სოსანსში ხედავდა თავის და-კარგულ ჩემოს. ბოლოს სოსანს უფლა ჩნსებო. თან-დათას გამოკრევა, გრანხებედ მოკიდა, თითოვან სანბრ-ულით ფესზედ ღარი იდგა. ამს ჩემო ვადევერ გადახე-წვდა. ძირას სოსანს, მეგრამ ის არ იყო მხლელი... მას თავლებზედ ცრემლია ამ შეზადებოდა, ურაველ წუთს ავრანებდა სათავისონს, რომელიც არ დაფოს ამისა წმინდა სივეარული და უღალატეს...

შეჭებოთ დამე იყო. სოფელ № 1-ის სსმხეარო სხელ კლო. რასაც ვა ბუჩებსში ადგილი კვიარ, გაწმენით მისეარებებდა რალსაც... ანა! სდელც ზორს გაისმს სასამუხისა ხმს. ეს ხმს მხდრეჩანს მხარდასვით თან-და-თას ახლდა, დალიკანს ჰეგრამა მხარდასვით ცავრავდა და აგრობობანს ეველას; რალაც გამოუთქმელი ტანხვავ. ამ ხმსზედ უსულა ბუჩებს თითქოს ვცოცხლდა, ბდარი მოკრე გამოცურდა დრებლებიდან და თითქოს ვავე-ცრებებოთ ვებდა ამ არსიას, რომელიც მწარედ ახსენებ-ბდა სეკარას. დივროთ! მართლად რა იყო ეს?! ამ უსი-ტეუო ქათობისა რა უღლისა ვასამდარა გრძობის ახს-ტებობდა... სანდლო რა სდელცავდა მოსთქვამდა გან-ბრულებას, სიმწარეს, უფდრებას და უფანსეხლად გამო-საქმებას! როგორც გეტობოდა, დეჭურული არ იყო მხ-დელიო ჩემო-სოფლისა. ვასე ჰქმე იდგა სოსანს, თი-ტებში კვიარა სლანდირი და გეტრებული გრავდა. სან-დლისან თავლებიდან გადმოკრედილოდენ ცრემლებო, ცი-მდომებდენ მას გამხდარ, ვაფეთიებულ ლეკუბზედ... ან, ვათავა დავევარა და გადსელო გურდზე სლანდირი.

— ჩემო შეჭურავო! ხმი ვავლიეს შენი ჭირით, ჩემო ჩენესა! მართო ამ სლანდირს შეუძლანა მოაწვედ-ბონს ჩემო ტანხვას! წარმოსთვეა მან და ახელს ჩვეთ, სადანაც ჩამოსცინოდენ ზეგანს ციციხთაქვება...

— ანა წელსინდა ვეღას გხვავა, მოკელი. მო-გელა, სიღებ არ მომიკვდებს და შენს მოლოდინში დე-კეს რღამებო. ჰქნდა გხვავა, ჩემო ციციხთაქვავო! გხ-ვაჯ და ცოდალია სორი კერ მომიკვდენა. რაზედ ევე-ლაზედ მეტად ბრწყინავდა ერთი ვანსეკვავა, რომელიც სოსანსმ თავის ციციხთაქვად—ჩემოდ დასსან.

ფერ-მხდელი უცნარისი უღლის ძეგროთ, თავ-ლა-შეტრებოთ შეჭურებდა ამ ვანსეკვავას...—სანამ აწარ-მოუღდა, რომ მასა მხთობა სულ-დექეულიათი ინმტევა; ფესს იდგამს და წამოსვლას აბორებს... სწორეთ ამ დროს მოსწვდა ვანსეკვავა და წამოკიდა დაბა ცეცხლის სოფლიათი. სოსანსმ სისხარულით შეკვივდა და ხლებო შეუჭებარ. ზოლია ათსევერ ნაზურსელებად გათიხტა ჰა-ერში. სოსანსც შეკვირა... სუხთიჯა შესწევით... ვაჭე-მუხლსვით იდგა უმდარად ერთ ხანს... ბოლოს დაი-კვივდა და უხეგებოდა დეჭურე ხლებში ძირს.

ანასტასია ერისთავი

რედაქტორ-გამომცემელი სხ. თ.-წერეთლის.